

SÉRIE “ Sociologie ”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3\(46\)-266-276](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3(46)-266-276)

Людмила Афанасьєва

*кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9386-6529>*

Олександр Демчик

*кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-3307-5899>*

Віра Кречетова

*кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1665-4976>*

Валентина Подшивалкіна

*доктор соціологічних наук,
професор кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2828-5928>*

Ігор Чичановський

*старший викладач кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-6235-9831>*

АДАПТАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ВПО МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЕМПІРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

Анотація. Стаття присвячена актуальній темі соціокультурної адаптації представників національних меншин Мелітопольщини, які стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації. Дослідження ґрунтується на результатах соціологічного опитування, проведеного серед вимушено переміщених осіб, що представляють національних меншин. Автором детально проаналізовано чинники вибору нового місця проживання, серед яких ключовими виявилися підтримка родичів і друзів, рівень безпеки, доступність житла, можливості працевлаштування та наявність освітніх закладів для дітей. Окрему увагу приділено впливу упередженого ставлення з боку місцевого населення до ВПО, зокрема через мовні бар'єри, етнічну приналежність та географічне походження.

У роботі висвітлено виклики інтеграції переселенців у нові громади, де особливо важливими є створення умов для міжкультурної взаємодії, подолання дискримінації та забезпечення психологічної підтримки. Автор підкреслює, що більшість опитаних не стикалися з упередженим ставленням, проте значна частка респондентів відзначила прояви стереотипів і соціальної напруги. Значну увагу у статті приділено ролі інституційної підтримки з боку місцевої влади, волонтерських та громадських організацій, а також функціонуванню центрів допомоги, таких як «Саме тут».

Дослідження показало, що соціальна адаптація ВПО значною мірою залежить від можливостей підтримувати культурні зв'язки через діяльність національних меншин. Проте близько половини переселенців не поінформовані про наявність таких організацій у нових регіонах. Це свідчить про потребу активізувати комунікацію та розробляти заходи для підтримки і збереження культурної ідентичності.

У підсумку автор робить висновок, що успішна інтеграція внутрішньо переміщених осіб вимагає спільних зусиль держави, місцевих громад, громадських організацій і національних меншин. Особливу увагу пропонується приділяти розвитку інтеграційних програм, інформуванню ВПО, подоланню мовних бар'єрів і формуванню інклюзивного середовища.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, національні меншини, адаптація, інтеграція, дискримінація, безпека, соціальна підтримка, міжкультурна взаємодія, війна, міграція.

Lyudmila Afanasieva

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-9386-6529>*

Oleksandr Demchyk

*PhD in Philosophy, Department of Sociology and Philosophy
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
<https://orcid.org/0009-0001-3307-5899>*

Vira Krechetova

*PhD in Sociology, Department of Sociology and Philosophy,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0003-1665-4976>*

Podshyvalkina Valentine

*Dr of Sciences in Sociology, Professor,
Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0003-2828-5928>*

Ihor Chychanovskyi

*Lecturer, Department of Sociology and Philosophy,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
<https://orcid.org/0009-0001-6235-9831>*

**ADAPTATION OF REPRESENTATIVES OF NATIONAL MINORITIES
IN THE MELITOPOL REGION DURING THE WAR:
EMPIRICAL REPRESENTATION**

Abstract. The article is devoted to the topical issue of socio-cultural adaptation of representatives of national minorities of Melitopol region who became internally displaced persons (IDPs) due to the full-scale aggression of the Russian Federation. The study is based on the results of a sociological survey conducted among internally displaced persons representing national and cultural societies. The author analyzes in detail the factors of choosing a new place of residence, among which the key ones were the support of relatives and friends, the level of security, the availability of housing, employment opportunities and the availability of educational institutions for children. Particular attention is paid to the impact of prejudice on the part of the local population towards IDPs, in particular due to language barriers, ethnicity and geographical origin.

The paper highlights the challenges of integrating IDPs into new communities, where it is particularly important to create conditions for intercultural

interaction, overcome discrimination, and provide psychological support. The author emphasizes that most of the respondents did not face prejudice, but a significant proportion of respondents noted manifestations of stereotypes and social tension. The article pays considerable attention to the role of institutional support from local authorities, volunteer and public organizations, as well as the functioning of assistance centers such as “Same Here”.

The study has shown that the social adaptation of IDPs largely depends on the ability to maintain cultural ties through the activities of national and cultural societies. However, about half of IDPs are not aware of the existence of such organizations in their new regions. This indicates the need to intensify communication and develop measures to support and preserve cultural identity.

The author concludes that successful integration of internally displaced persons requires joint efforts of the state, local communities, NGOs and national cultural societies. Particular attention is suggested to be paid to the development of integration programs, informing IDPs, overcoming language barriers and creating an inclusive environment.

Keywords: internally displaced persons, national minorities, adaptation, integration, discrimination, security, social support, intercultural interaction, war, migration.

Постановка проблеми. Український багатокультурний Мелітополь через важливе стратегічне розташування (перетин європейських автомагістралей та наявність залізничної лінії міжнародного значення до окупованого Кримського півострова) з 25 лютого 2022 року перебуває у тимчасовій окупації в наслідок російської військової агресії [3]. Це випробування на витримку і стійкість, єднання і взаємодопомогу, мудрість і розсудливість всієї багатоетнічної громади міста [2], яка налічує близько 100-та національностей і етнічних груп, між якими укорінилися глибокі вікові традиції добросусідства та взаємоповаги.

До повномасштабного російського військового вторгнення у місті Мелітополі було зареєстровано 31 громадська організація національно-культурної спрямованості, об'єднані ще з 2000 року в Спілку громадських організацій «Рада національних товариств», яка відіграє значну роль як медіатор міжкультурного діалогу, сприяє розвитку і збереженню культурного розмаїття, дотриманню прав етнічних спільнот, вибудовує довіру між інтеркультурною громадою та органами міською влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним основам та практичним аспектам інтеграції, збереження культурної ідентичності та роботи етнічних спільнот в умовах війни і міграції в останні роки присвячено ряд фундаментальних досліджень, що висвітлюють взаємозв'язок між соціальними змінами, війною та міграцією і трансформацією ідентичності [3],

підкреслюючи, що збереження культурних традицій допомагає адаптації в умовах глобалізації [2]. Важливим аспектом є конструктивний міжкультурний діалог, який запобігає конфліктам і сприяє соціальній стабільності через інтеграцію та взаємоповагу [4]. Практичні підходи, як-от акультурація, створюють баланс між інтеграцією до нового середовища та збереженням етнічної ідентичності, з акцентом на роль освітніх і соціальних програм [5;7]. Умови війни та міграції вимагають регулювання потоків і захисту прав меншин, щоб забезпечити культурний плюралізм і національну безпеку [2;6]. Моделі культурних відмінностей допомагають зрозуміти й вирішувати міжетнічні конфлікти, формуючи основу для мирного співіснування.

Об'єктом дослідження є процес адаптації представників національних меншин Мелітополя, які отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО), в нових соціокультурних умовах.

Предмет дослідження – чинники вибору місця проживання та особливості інтеграції вимушено переміщених представників національних меншин у нових громадах.

Мета статті є визначення основних факторів вибору місця проживання та специфіку адаптації представників національних меншин ВПО Мелітопольщини під час війни.

Задачі дослідження:

- визначити ключові критерії вибору нового місця проживання ВПО;
- дослідити особливості соціокультурної адаптації представників національних меншин у нових громадах;
- проаналізувати вплив упередженого ставлення до ВПО на процес їхньої інтеграції;
- визначити роль державних і громадських інституцій у підтримці вимушено переміщених представників національних меншин;
- запропонувати заходи для покращення адаптації та інтеграції ВПО в нових громадах.

Методологія дослідження. Центр соціологічних досліджень МДПУ імені Богдана Хмельницького провів соціологічне дослідження «Багатокультурний Мелітополь очима вимушено переміщених представників національних меншин» серед представників етноспільнот, які через війну були змушені переїхати на підконтрольну Україні територію та отримали статус ВПО. Анкетне опитування мало на меті визначити основні критерії вибору місця проживання та адаптаційні стратегії переселенців а також визначення чинників, що сприятимуть відновленню ефективної роботи національних меншин товариств Мелітополя.

Виклад основного матеріалу. Після тимчасової окупації міста Мелітополя частина мешканців була змушена виїхати на підконтрольну Україні територію, рятуючись від небезпеки. Представники національних меншин зіштовхнулися

з подвійним вимушеним переміщенням: вони не лише покинули свої домівки, а й опинилися в новому соціокультурному контексті, де їм довелося адаптуватися до відмінних умов життя та шукати способи збереження своєї ідентичності та культурних традицій.

Для розуміння їхніх потреб, особливостей вибору нового місця проживання та з'ясування факторів, які вплинули на цей вибір, їм було запропоновано відповісти на питання, що саме вплинуло на вибір нового місця проживання. Учасники мали можливість обрати до декілька варіантів відповідей, що дозволило отримати більш детальну інформацію.

Результати анкетного опитування показали, що для 40,4% вимушено переміщених представників етноспільнот Мелітопольщини важливим фактором є родичі та друзі, які нададуть необхідну допомогу на новому місці. Для них підтримка близьких та рідних людей є ключовим аспектом адаптації до нових умов.

Не менш значущим фактором при виборі нового місця проживання, на думку опитаних, є безпека. В умовах війни на перший план виходить потреба убезпечити своїх близьких і себе від бойових дій та інших загроз. Люди прагнуть переїхати до місцевостей, що розташовані далеко від зони активних бойових дій та від можливих загроз для їхнього життя, що підтверджують і результати опитування: для 31,7% нове місце проживання – це місце, де вони і їхні сім'ї почувуються у безпеці. Тому, частина респондентів вибрала основним місцем проживання обрала такі західні області України як Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька.

Важливим чинником при виборі тимчасового місця проживання є прихисток, наданий місцевими громадами чи організаціями [5]. Так, 20,2% респондентів обрали нове місце проживання через те, що їм там надали житло. Така допомога дозволяє забезпечити базові потреби переселенців, що є вагомим причиною щоб залишитися на цьому місці. Такі умови на думку опитаних створені в м. Запоріжжі, яке є основним хабом ВПО і в якому релокована Мелітопольська міська рада та органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, організації, установи.

18,3% респондентів обрали нове місце проживання через можливість продовжувати свою професійну діяльність та працювати за своєю спеціальністю або кваліфікацією. Цей аспект важливий для збереження економічної стабільності родини, свого соціального статусу і продовження кар'єри.

Для 17,3% людей важливо, щоб нове місце було неподалік від рідної домівки. Цей фактор відображає емоційний зв'язок з рідним краєм. Навіть при вимушеній евакуації багато хто прагне залишатися ближче до свого дому, зберігаючи можливість повернення або підтримку зв'язку з рідним містом або селом. Такими місцями тимчасового переміщення стали Запорізька та Дніпровська області.

Вартість оренди житла є ще одним вагомим чинником для 16,3% респондентів, оскільки фінансові ресурси можуть бути обмеженими. Це особливо важливо для родин, які змушені адаптуватися до нових умов життя в умовах вимушеної міграції. Доступність освіти для дітей як чинник назвали 10,6% респондентів. Для багатьох родин важливо, щоб діти мали можливість продовжувати навчання в безпечних умовах, бо безперервність освіти – це гарантія майбутнього для дітей та емоційної стабільності для всієї родини.

Таким чином, вибір нового місця проживання базується на поєднанні таких факторів як: підтримки близьких, безпеки, доступності житла і можливості продовжувати звичне життя. Кожна сім'я обирає місце, яке найкраще відповідає її поточним потребам і обставинам і в своїй більшості не розраховує на підтримку держави. Інтеграція вимушено переміщених осіб є багатогранним процесом, який вимагає спільних зусиль держави, громадських організацій та місцевих жителів.

В ході анкетного опитування було виявлено, що більшість вимушено переміщених представників та представниць національних меншин Мелітополя (73,1%) не стикалися з проявами упередженого ставлення на новому місці проживання [6;7]. Це свідчить про те, що в багатьох регіонах України створені більш-менш сприятливі умови для прийому переселенців. Громади, місцева влада та соціальні служби активно працюють над тим, щоб допомогти людям адаптуватися до нових умов життя. Така підтримка відіграє ключову роль у мінімізації стресу, спричиненого переїздом, та сприяє більш гнучкій їх інтеграції у нові громади.

Проте, варто звернути увагу на те, що все ж 22,1% вимушено переміщених представників й представниць національних меншин (спільнот) відзначили, що зіткнулися з проявами упередженого ставлення до себе через відмінності у культурі, походженні, соціальному статусі або навіть мовному бар'єрі. Важливо розуміти, що вимушено переміщені представники національних меншин (спільнот) часто знаходяться в емоційно-психологічно вразливому стані через втрату дому та зміну умов життя. Тому навіть незначні прояви негативного ставлення можуть сильно вплинути на їхнє самопочуття та процес адаптації до нових обставин. Упереджене ставлення може проявлятися у формі дискримінації, стереотипів або непорозумінь між місцевим населенням і новоприбулими [1;6]. Іноді подібне ставлення може виникати через недостатнє розуміння причин переселення або негативне сприйняття змін у громаді через прибуття нових жителів.

4,8% респондентів відчували труднощі у визначенні упередженого ставлення до них. Це може вказувати на приховані форми дискримінації або на брак досвіду у розпізнаванні таких ситуацій. Люди можуть сумніватися, чи їхнє оточення ставиться до них упереджено, або ж це просто вплив особистих чи обставинних факторів.

Оскільки 22,1% респондентів зіткнувся з упередженням з боку місцевих жителів, ми провели детальніший аналіз причин такої поведінки. Виявилося, що найпоширенішою причиною упередженого ставлення до них є географічний фактор, на що вказало 60,9% опитаних, здебільшого проживаючих в західних областях України. Це свідчить про те, що стереотипи про певні регіони, з яких вони переїхали заважають успішній інтеграції представників національних меншин у нових громадах.

Мовне питання було визначено 39,1% респондентів як ключовий чинник, що впливає на ставлення до внутрішньо переміщених осіб. Не володіння «місцевою мовою» часто призводить до мовної ізоляції, ускладнюючи соціокультурну інтеграцію нових мешканців. Сприйняття іншомовного спілкування як загрози для культурної ідентичності місцевого населення може породжувати негативні стереотипи та дискримінаційну поведінку. Варто зазначити, що мовне питання часто інструменталізується у політичних дискурсах чи засобами масової інформації, що може посилювати соціальну напруженість та створювати негативний імідж певних етнічних груп, поглиблювати розкол у суспільстві та створюють додаткові бар'єри для інтеграції.

Істотним чинником у формуванні упередженого ставлення до ВПО є також етнічна належність, на що вказали 13,0% респондентів. Хоча цей фактор має менший вплив порівняно з мовними бар'єрами та місцем попереднього проживання, його не можна недооцінювати. Стереотипи, історичні конфлікти та сприйняття певних етнічних груп як «інших» або "недостатньо наших" можуть призводити до дискримінаційної поведінки. Позитивне ставлення до етнічних меншин значною мірою залежить від загального рівня толерантності та інклюзивності в місцевих громадах.

Прояви дискримінації та булінгу щодо дітей, представників вимушено переміщених національних меншин, з боку однолітків, за даними опитування (13,0% респондентів), є серйозною проблемою, що негативно впливає як на індивідуальне благополуччя дітей, так і на загальні відносини між переселенцями та місцевим населенням.

Діти, які відрізняються за етнічною належністю чи мовними характеристиками, стають особливо вразливими до проявів булінгу, що може призводити до серйозних наслідків для їхнього психологічного здоров'я та соціальної адаптації. Тривала травматизація внаслідок булінгу може ускладнювати процес навчання, обмежувати можливості для майбутнього та формувати негативне ставлення до суспільства в цілому.

13,0% респондентів вказали на політичні погляди як одну з причин упередженого ставлення до них. Хоча цей фактор має менший вплив порівняно з мовними бар'єрами та місцем походження, він все ж може відігравати певну роль у формуванні міжособистісних відносин. Політичні симпатії можуть як посилювати, так і послаблювати соціальну інклюзію. Спільність політичних

переконань може сприяти позитивному сприйняттю переселенців, тоді як ідеологічні розбіжності можуть призводити до відчуження.

Незважаючи на те, що лише 4,3% респондентів відкрито визнали дискримінацію за релігійною ознакою, це не означає, що проблема відсутня. Таке упереджене ставлення часто має прихований характер і може проявлятися у формі мікроагресій, соціальної ізоляції, які не завжди легко ідентифікувати та визнати.

Для того, щоб отримати максимально повну інформацію про інституції, які сприяють інтеграції, респондентам було запропоновано відкрите запитання: «Які установи/структури, на вашу думку, є об'єднувачими для співпраці місцевої громади та вимушено переміщених представників національних меншин Мелітополя?». Учасники опитування могли вказати декілька варіантів відповідей, що дозволило їм висловити свою думку більш детально та отримати більш повну картину щодо їхніх очікувань та потреб.

Найбільшу довіру серед опитаних отримали громадські та волонтерські організації (56,7%). Це свідчить про те, що саме такі ініціативи найоперативніше реагують на нагальні потреби ВПО, надаючи їм необхідну підтримку та сприяючи соціальній адаптації. Респонденти, ймовірно, цінують у громадських організаціях їхню гнучкість, персоналізований підхід та орієнтацію на потреби конкретних людей.

Органи місцевої влади Мелітополя також відіграють важливу роль в інтеграції ВПО (46,2%). Це пов'язано з тим, що саме вони мають ресурси для вирішення системних проблем, таких як забезпечення житлом, працевлаштування та соціальна адаптація.

Центри допомоги «Саме тут» (45,2%) виявилися одними з найпопулярніших платформ для об'єднання та взаємодопомоги серед респондентів. Їхній комплекс послуг, що включає гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та юридичні консультації, робить їх важливим ресурсом для багатьох переселенців.

Національні меншини (20,2%) користуються меншою популярністю, що, ймовірно, пов'язано з втратою комунікації з окремими лідерами/керівниками НКТ, які пішли на співпрацю з окупаційною владою чи померли; ті ж представники й представниці етноспільнот, які проживають в тимчасово окупованому Мелітополі та мають громадянську проукраїнську позицію знаходяться у небезпеці, що унеможливлює їх публічну діяльність.

Органи самоврядування за місцем тимчасового проживання (16,3 %) також отримали відносно низький рівень підтримки. Це може свідчити про недостатню обізнаність людей щодо їхніх повноважень або про очікування більш активної участі цих органів у вирішенні проблем вимушено переміщених представників національних меншин. Структурованими платформами для ефективної роботи в регіонах покликані бути обласні Ради ВПО, але на

сьогодні вони є мало дієвими, тому респонденти вказують на необхідність створення громадських організацій для захисту їхніх прав та інтересів з метою налагодження міжкультурної взаємодії в місцях тимчасового проживання.

Соціальна адаптація вимушено переміщених представників національних меншин (спільнот) Мелітополя значною мірою залежить від того, наскільки вони відчують себе частиною нової спільноти. Тому для них важливо відчувати підтримку та знайомі культурні зв'язки на новому місці проживання. Присутність представників їхніх етносів допомагає зберігати національні традиції, мову та забезпечує відчуття спільноти, що сприяє швидшій адаптації та емоційному комфорту.

Ми поцікавились в соціологічному дослідженні чи існують у регіоні де вони наразі тимчасово проживають, національні меншини, з якими вони себе ідентифікують. 30,8% опитаних стверджують що в регіоні існують національно-культурні товариства з якими вони себе ідентифікують, 20,2% – не знають про їх існування і «важко сказати» майже половині опитаних – 49,0%.

Таким чином, для значної частини вимушено переміщених представників національних меншин Мелітополь важливо зберігати культурні та етнічні зв'язки на новому місці проживання. Проте дослідження показує, що майже половина з них не має інформації про існування національних меншин у регіонах, де вони тимчасово проживають. Це вказує на необхідність покращення комунікації та підтримки таких спільнот для сприяння їхній адаптації та інтеграції.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що вибір нового місця проживання вимушено переміщених представників національних меншин Мелітопольщини базується на поєднанні таких факторів: підтримки близьких, безпеки, доступності житла та базових послуг [3;5] і можливості продовжувати звичне життя. Кожна сім'я обирає місце, яке найкраще відповідає її поточним. Основними викликами адаптації є мовні бар'єри, інтеграція в місцеві громади та фінансова стабільність. Запропоновані заходи підтримки включають створення інформаційних платформ, розвиток програм інтеграції, залучення місцевої влади та громадських організацій. Формування інклюзивного середовища сприятиме ефективній адаптації ВПО та збереженню їхньої культурної ідентичності. Інтеграція вимушено переміщених осіб є багатогранним процесом, який вимагає спільних зусиль держави, громадських організацій [2;4;6] та місцевих жителів.

Література:

1. Бекешкіна І. Етнічна толерантність в Україні у період соціальних трансформацій. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 2019. № 2. С. 44–52.
2. Винничук М. С. Соціальна інтеграція та захист прав національних меншин в умовах збройного конфлікту. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 2021. № 1. С. 45–52.

3. Головаха Є. І., Кульчицький С. В. Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1992–2022. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 684 с.

4. Кармазіна М. Політична інтеграція національних меншин в Україні: сучасний стан і виклики. Політичне життя. 2020. № 4. С. 112–119.

5. Кашуба Ю. Регіональні особливості інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2023. № 3(53). С. 75–89. DOI: 10.15407/dse2023.03.075.

6. Кононенко О. Дискримінація та соціальна стигматизація ВПО: регіональні виміри. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. № 2. С. 97–110.

7. Павлюк М. Медіаграмотність та інтеграція ВПО в нові громади України. Соціальні комунікації. 2021. № 1. С. 45–54.

8. Рябчук М. В. Національна ідентичність та інтеграційні процеси в Україні: етнополітичний вимір. Політичний менеджмент. 2023. № 2. С. 21–30.

References

1. Bekeshkina, I. (2019). Etnichna tolerantnist v Ukraini u period sotsialnykh transformatsii [Ethnic Tolerance in Ukraine During Periods of Social Transformations]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen – Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies*, (2), 44–52. [In Ukrainian].

2. Vynnychuk, M. S. (2021). Sotsialna integratsiia ta zakhyst prav natsionalnykh menshyn v umovakh zbroinoho konfliktu [Social Integration and Protection of the Rights of National Minorities in Conditions of Armed Conflict]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen – Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies*, (1), 45–52. [In Ukrainian].

3. Holovakha, Ye. I., & Kulchytskyi, S. V. (2022). Ukrainske suspilstvo: sotsiolohichnyi monitorynh 1992–2022 [Ukrainian Society: Sociological Monitoring 1992–2022]. *Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy*. [In Ukrainian].

4. Karmazina, M. (2020). Politychna integratsiia natsionalnykh menshyn v Ukraini: suchasnyi stan i vyklyky [Political Integration of National Minorities in Ukraine: Current State and Challenges]. *Politychne zhyttia – Political Life*, (4), 112–119. [In Ukrainian].

5. Kashuba, Yu. (2023). Rehionalni osoblyvosti integratsii vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Regional Features of the Integration of Internally Displaced Persons in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 3(53), 75–89. <https://doi.org/10.15407/dse2023.03.075>. [In Ukrainian].

6. Kononenko, O. (2022). Dyskryminatsiia ta sotsialna styhmatyzatsiia VPO: rehionalni vymiry [Discrimination and Social Stigmatization of IDPs: Regional Dimensions]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, (2), 97–110. [In Ukrainian].

7. Pavliuk, M. (2021). Mediagramotnist ta integratsiia VPO v novi hromady Ukrainy [Media Literacy and the Integration of IDPs into New Communities of Ukraine]. *Sotsialni komunikatsii – Social Communications*, (1), 45–54. [In Ukrainian].

8. Riabchuk, M. V. (2023). Natsionalna identychnist ta integratsiini protsesy v Ukraini: etnopolitychnyi vymir [National Identity and Integration Processes in Ukraine: Ethnopolitical Dimension]. *Politychnyi menedzhment – Political Management*, (2), 21–30. [In Ukrainian].